

Móra Ferenc miskolci kapcsolataihoz

Vannak emberek, akikkel már néhány röpke találkozás is bensőséges, mély barátságot teremt. Az igazi emberszeretet lámpásának hordozói ők ebben a világban.

Ilyen ember volt Móra Ferenc: a keze sokezeréves csontokat tár fel a mélyből, közben azt a sásliliomot köti csokorba, amelyet az imént szedett a nád között, szeme-lelke pedig abban a »célszerű szögény embörben« gyönyörködik, aki mint öreg árvatölgy, »girbé-gurba, cosmós, megszaggatott, alul száraz ágú, de azért minden sebét beforrott, erős, kemény és zöld koronájú«, közben éneket dúdol a magyar búzamezőkről, »mert jó énekkel végezni a napot, és mert szeretlek benneteket, városok és búzamezők egyformán lehajtott fejű és fáradt emberéit« — a közelmúlt évtizedek szomorú és fáradt embereit!

Tízéves barátság kapcsolt bennünket is össze, noha alig találkoztunk tizszernél többször és éppen csak tíz levelem volt tőle, meg néhány fényképem, azok közül is elsöpört a háború vihara egyet-egyét.

1922. telén találkoztam vele először. Kecskeméten voltam helyettes tanár, de a dölyfös kun-civisek között, akiknek mi csak »gyütt-mentek«-nek számítottunk, sehogy sem éreztem jól magam. A városi könyvtárba menekültem, önkéntesen vállalt munkába tettemkeztem, szabad napjaimban pedig a környéket jártam, így fordultam meg Szegeden is. Ott találkoztam először és utoljára Juhász Gyulával, ott láttam viszont Herman Antalt, akit már Kolozsvárról ismertem, de a nap legkedvesebb ajándékául Móra Ferencet tartogatta nekem kedves kalauzom, Schneller Vilmos, a múzeumok és könyvtárak ügyeinek akkori előadója a minisztériumban.

A közművelődési palota igazgatói szobácskájában kerestük fel. Feltűnően sok szép szobanövény közül, sűrű szivarfüst szürke felhőjéből bontakozott ki olyan szíves, meleg kézszoritással és olyan szívet derítő mosollyal, amely azóta is szüntelenül kísér.

Az egész délelőttöt együtt töltöttük. Végigvezetett a meglepetést meglepetésre tartogató, rágyogó szaktudást és még ragyogóbb kedélyvilágot sugárzó múzeumi helyiségeken. Az egyik ajtó felett pl. ez a felirat: »A napfény gyermekei«. Beléptünk: megannyi tündöklő, színompás délszaki lepke!

Engem a könyvtár is izgatott, Tudtam, hogy itt meg kell lennie a finn Castren »Sibirische Reisen« című munkájának, amely már régen foglalkoztatott. Meg is volt, de a Somogyi hagyatékban. Az pedig, — amint kiderült — tabu a sze-

gény távollakó számára. A könyvbarát püspök ugyanis kikötötte, hogy a hagyatéknak egy darabját sem viheti ki senki emberfia a múzeum épületéből. Csakhogy nem azért volt Móra Ferenc sokkal inkább kultúrabarát, mint paragrafusbarát, hogy ne tudott volna segíteni a dolgon.

— No, azért majd kitalálunk valamit — biztatott, és már kész is volt a haditerve: a végrendeletben nem esik szó arról, hogy könyvtárnak sem adhatók ki a könyvek. Igényelje hát ki Kecskemét a könyvet, annak szabályszerűen átküldik — azt aztán nem kérdi meg Szeged, milyen tető alatt fogadják Kecskeméten a finn filológus szibériai leveleit. Így is történt. Néhány hét múlva hivatalos értesítést is kaptam erről.

Sok évvel később pedig, 1931. januárjában az alább idézendő levélben is visszatért az esetre:

Nagys. Tauszig Mária úrhölgynek, leánygimn. tanár,

Kecskemét.

Sajnálattal tudatom, hogy a város tanácsánál való közbenjárásom nem volt eredményes, s a kért könyvek nem adhatók ki. Ha azonban máshonnét nem sikerült megszerezni, akkor a Kecskeméti Könyvtár rendelkezésére bocsáthatjuk a könyveket egy havi határidőre, a portódíj megtérítése ellenében.

Peçsét: Somogyi Könyvtár 1881.

Szíves köszöntéssel:

Szeged.

Móra Ferenc

könyvtár- és múzeumigazgató.

Szeged, 1931, jan. 10.

Egyszer meg szóval is emlegette, milyen jó, hogy akkor így megkerülte a paragrafusokat, hiszen sem azelőtt, sem azután, soha nem verték le a port senki kedvéért erről a két kötetről.

Megismerkedésünk után már csak egyszer találkoztam Mórával Szegeden. 1927. ősze óta sűrű kapcsolatban voltam a finn szellemi élet vezetőivel. Gyakori vendégem volt Arvi Järventaus, a magyarsáért rajongó északi regényíró. Sokat segítettünk neki magyar tárgyú regény trilógiájához végzett anyaggyűjtésében. Szegeden is járt a múzeumban tanulmányozta a honfoglaláskori maradványokat és természetesen megszerette Móra Ferencet is.

Igen boldog lett volna, ha valamelyik könyve magyar nyelven is megjelenhetik. Kisebb regényrészleteket többen lefordítottunk tőle egyik-másik napilap vagy folyóirat számára, de egész könyvét még nem ismerte a magyar olvasótábor. Felvetette hát a kérdést, nem kérném-e meg Mórát arra, hogy egyik lapp tárgyú kisregényét kiadóhoz juttassa. (Később Kodolányi János fordításában láttott napvilágot ez a könyvecske »Varázsdób és a kereszt« címmel.) Lefordítottam hát belőle egy részletet és elküldtem Mórának, aki két levelében is foglalkozik vele.

Kedves Mária,

de nagyon is jól emlékszem a vékony, kicsi kecskeméti tudósra, aki elsőnek és utolsónak érdeklődött a sokablakos házban a nagy Castren iránt és ha tudtam volna, hogy Miskolcon van, ott jártomban megnéztem volna, megnénisedett-e azóta a kislány.

Ami azonban Järventaus barátunkat illeti, ő rá is nagyon szívesen emlékszem, ha ugyan ő volt az, aki az őszön aratás közben felke-

resett Kiszombortan — szívesen el is beszélgetnék vele a maga tolmácsolásával. Sajnos a Varázsdob ügyében nem tudok szolgálatára lenni. Belsőbb összekötöttem csak a Magyar Hírlap-pal van, itt pedig a dolog teljesen kilátástalan. Attól tartok, ennek a regényolvasó közönségét éppen a lappok még akkor sem izgatnák, ha házaságot törnének, mert a lappok még ezt se modernül csinálják, pláne azok a régi lappok.

Hanem a Magyarország-gal kellene próbát tenni, mégpedig Bodor Aladár, a költő révén, aki ott belső munkatárs és akinél nemcsak írói, hanem bizonyos filozófiai érdeklődést is fel lehet tenni. Szeretném, ha sikerülne a dolog, a messzi kollega érdekében is, akit illene szeretettel honorálni a magyar rokonoknak, meg azért is, mert akkor én többet megtudnék Kaarin és Maunu sorsáról.

Mindkettőjüket szívből köszönti —

öreg barátjuk: Móra Ferenc.

A lap.szélén:

Talán érdekelni fogja, hogy regényem, a Búzamezők amerikai fordítása után már most megjelent a londoni is.

(Szeged, 1931. febr. 10.)

A másik levél Móra sokszorosított arcképe tulsó oldalán borítékban érkezett.

Kedves kis Mária, cserebeszámoló helyett in effigie beállít az öreg úr, addig is míg a tea mellé ülhet — rummal és citrommal. — Ami pedig finn kollégánkat illeti, eszembe jutott valami: rám hivatkozva írjon Kner Imrének Gyomára. — Bele van szerelmesedve — velem együtt — az északiakba. Három év óta kihozott egy-egy svéd, norvég, dán sorozatot. Hátha a finneken is kapna. Okvetlen meg kell próbálni.

Lehet, hogy én is fogok neki írni. Most magának is csak futtában csókolhatja a kezét, öreg barátja:

Móra Ferenc.

Mindkét levél érdekes, de szomorú világot vet a Horthy-korszak magyar kiadói üzleti életére és olvasóközönségére.

A harmincas évek elején minden ősön vagy télen járt Móra Miskolcon. Rendszerint a Gazdakörben tartott előadást és a jó módú, zenét és irodalmat pártoló kereskedőcsaládok vendége volt, de a hallgatóság széksoraiban ott ült hűségesen legrégebb miskolci barátja, múzeumigazgatótársa, Leszih Andor, meg néhány tanár, újságíró. Hallatlanul élveztük nemcsak pompás humorát, páratlanul izes, szép magyar beszédét, de azokat az itt-ott mesteri ügyességgel elhelyezett finom tördőféseket és vágásokat is, amelyeket kérlelhetetlenül irányított a kormányzat és a kontárok ellen. Könnyezve-kacagva tisztult meg a szívünk, mire az előadás végére jutottunk, de a szünetekben váltott néhány kedves szón túl ritkán jutott nekünk belőle valami, pedig, tudtuk, hogy szeret bennünket és hogy vágyik közénk. Egyszer hetekre boldoggá tett pl. azzal, amit egyik, a háború zürvazaraiban elkallódott levelében írt nekem: »Mi mégiscsak egy bordába szóttek vagyunk.« Vártuk türelmesen az alkalmat, amikor egy kicsit egészen a miénk lehet.

Azért megtörtént, hogy előadás után az egész társaság átvonult a Koronaszállóba és így mi is vele maradhattunk éjfélig. Megszokott páholyában vacsorázott; borjúcslök-kocsonyát rendelt. Szerette az effajta nehéz ételeket. Ilyenkor a mindenkit lekötő adomázó hang volt az uralkodó, de azért komoly kérdések is szóba kerültek. A »Georgikon« volt akkoriban a »szíve-szerinti« legkedvesebb könyve. Meleg gyönyörűség verődött vissza szeméből, hangjából, mikor erről beszélt. Minden alakja külön a szívéhez nőtt, mesélte, de meg Horváth Jenő, a rajzoló, édesanyja vonásait örökítette meg, »a jó isten kenyérsütögetőjében. Szűrtelen Pap Jóskaéban meg apját. Hogyne lett volna kedves neki ez a könyv . . .

Mikor éjfélkörül hazakísérgettük egymást, Móra Ferenc karonfogott és kedves kis eseteket mondott el az »Aranykoporsó« sikeréről. Schmidt Henrik szegedi egyetemi tanár fiai (édesanyjuk tanárom volt Kolozsvárott) kijelentették például, hogy csak olyan lányt vesznek feleségül, amilyen a kis Tit.

A kis Tit . . . Álmodozott el egy percre. Azt hiszem egy ici-picit maga is szerelmes volt ebbe a szellemi lánykába, Eszembe jutott egy parányi jelenet a regényből: »Tit hátra nyújtja kis kezét, rózsás tenyerével fölfelé és ez a kinyitott tenyér is kérő száj. Jó meleg fészek. Ha csókokat ültetnek bele, azok kikelnek és mikor az ember elalszik, előbújnak és végigtipegnek rajta . . .«

Férfi létére hogyan tudott ilyen szinte nőies finomságokat kitalálni? . . .

— Minden férfiben van valami örök női — volt a nagyon csöndes válasz — bennem talán több is a kelleténél. A nőben is van mindig több-kevesebb a férfiből.

A maga írói, alkotó munkamódszeréről akkor beszélt nekem egyszer, amikor Gulácsy Iréntől kapott épp levelet és a levélben felvetett kérdésekre keresett magában feleletet. Gyerekkori barátság fűzte Gulácsyhoz, ezt a jó viszonyt holtáig ápolta, azonban nem tartotta sokra. Sem a világnézetét nem osztotta, sem a »művészetét« nem méltányolta. Pedig Gulácsy Irénnek akkoriban magas árfolyama volt a könyvpiacón.

Móra így fogalmazta meg Gulácsyról a véleményét:

— Az írása női kézimunka. A férje szorgalmas cédulázgatásai elég bő történelmi anyaggal látták el. Innen a történelmi mag. Ezt aztán kiszélesíti szerelmi mesével, epizódokat költ bele, körülkeríti művelődéstörténeti rajzokkal, leírásokkal, végül megtűzdeli korhű konyhareceptekkel és kész a regény . . . Én nem tudok így dolgozni. Bennem már készen él az, ami fáj, vagy amiben gyönyörködöm, ami mindenképpen kikívánczozik belőlem, és amíg beszélek, vagy írok róla, nő meg a tollam alatt a mese.

Azt is mondta, hogy amikor íráshoz ül, sokszor egyáltalán nem tudja még, mi lesz belőle; cikk, novella, vagy éppen regény.

Egyszer szemtanúja voltam annak, hogyan ír Móra. Tapolcán történt. A tavon csónakáztak, adomáztak. Mikor én is csatlakoztam hozzájuk, sétáltunk még egyet, aztán hirtelen eszébe jutott, hogy neki még kötelessége is van — s azzal eltűnt. Fél óra múlva fütyörészve került elő: a vasárnapi cikk készen simult meg a zsebében. Folytatta a beszélgetést ott, ahol a cikket abbahagyta, ugyanazon közvetlen, kissé szögediesen zengő nyelven, ahogy az imént írt. Talán azért van, hogy Mórát olvasva mindig hallom is őt.

Általában mindig ősszel járt Miskolcon vagy télen. Egyszer azonban megígérte a Koronában beszélgetve, hogy legközelebb tavasszal jön, és néhány napot egészen nekünk szentel; meg az Avasnak, meg a pihenésnek.

Egy lapocská mindig hírt hozott arról, hogy még várunk kell egy kicsit, mert előbb betegség, majd más földi hatalmak közbeléptek.

(Szeged, 1932. jan. 12.)

Kedves Mária húgom, amennyire meghatott gyöngéd figyelme, annyira bánt, hogy rossz hírrel kell ráköszöntenem az új esztendőre. Ha az orbánc elmúlt is, úgy látszik, tartósan elnyavalyósodtam. Le kellett mondanom minden északsarki előadásomat s a miskolci teát is félre kell tétetnem tavaszig. Betegágyból csókolja a kezét öreg barátja:

Móra Ferenc.

(Budapest, 1933. ápr. 15.)

A Cordatic vezérigazgatója azzal az ígérettel rabolt el otthonról, hogy meg se áll velem Miskolcig. De hát Debrecenben megállt, mert a Bika mindig megbízhatatlan még barátnak is. Pedig egész úton örültem a rég esedékes teának, nagyszombati sonkával. Bizonyosan jobban esett volna, mint itt. Legalább oda gondol egy kézcsókot innen a szomszédból öreg barátja.

De 1933. májusában aztán mégis ütött a mi óránk is: május 15-én Móra itt volt, a miénk volt, négy gondtalan, boldog napra! Életének utolsó zavartalanul szép négy napja volt ez.

Tizenötödikén este a zenepalota nagytermében a Lévay József Közművelődési Egyesület rendezésében — már mint a szegedi egyetem diszdzoktora és olyan író, akire az Otthon Klubban tartott előadása óta Kosztolányi Dezső és Heltai Jenő is felfigyelt — tartotta meg pazar felolvasását »Őszinte vallomások« címmel. Utána három napig csak pihenni akart. Hogy ez milyen pihenés lehetett, elképzelhető. Barátai kézről, kézre adták; mindenki annyit akart kapni tőle, amennyi csak futotta belőle.

Tizenhatodikán a múzeumé, régi múzeumi fegyvertársáé, Leszih Andoré volt a délelőtti, ebédre hozzám jött el. Örök botanikus-szeme akkor látott meg nálam szobahársféléket és kért belőle egy fiókat. Nyáron a filléressel Szegedre utazó ismerősökkel el is küldtem neki; utolsó két levelében ezt a növényt emlegeti ismételtelen és a botanikus nevét is közli.

Élesen él bennem az a pillanat, amikor Móra első üdvözlések után lakásombá beljebb kerülve megállt egy pillanatra, aztán megszólalt:

— A múlt héten Nyíregyházán voltam. Ott beszéltük Kiss Lajos barátommal, hogy hiába! Mi, akik földes szobában születünk, mindig egy kicsit zavarba vagyunk, amikor parkettes szobába lépünk.

Ebéd alatt csak öten voltunk, de feketére meghívtam olyan barátainkat is, Melleséket, Schnelleréket, akiknek gyermekei már Móra-könyveken nevelkedtek, hogy kedves élményként vigyék magukkal az életbe a Móra bácsival való találkozást.

Feledhetetlenül kedves jelenet volt: Móra Ferenc egy alacsony, modern, zöld bársonykarosszékbén, keresztbetett lábbal, az elmaradhatatlan Virginiával a szájában (egy négy-öt centis nálam hagyott csonkját még évekig őriztem,) négy-, öt-, hat-, hétéves gyerek a térdén, a nyakán. Kedvesen évődött velük. A kis Melles Gyulus (azóta komoly tanársegéd) például azzal dicsekedett, hogy még nem jár iskolába, de azért a nagybetűket már mind el tudja olvasni.

— No, akkor olvasd el, mi van erre a könyvre írva! — bökött rá az autogramra váró könyv fedőlapjára.

Gyulus betűzni kezdte: Móra Fe-renc

— Hát akkor ez nem is a te könyved, hanem az enyém — csapott le a gyámulan kisgyerekekre. Móra.

A gyermek szemé-szava elállt. Védni kezdte a tulajdonjogát, végre Móra bácsi megszánta és beleírta Gyulus nagy megnyugvására, a könyvbe: »Elismerem, hogy ez a könyv, noha az én nevem van beleírva, Melles Gyula barátom tulajdona«.

— Így. Most már senki sem veheti el tőled.

Később délután a múzeumban találkoztunk néhány barátunkkal és együtt mentünk fel mindnyájan az Avasra, ahol Marjalaki Kiss Lajos, polgári iskolai tanár, Miskolc történelmi múltjának kutatója, régi Móra-barát, látott vendégül bennünket avasi borpincéjében.

Írtak erről a délutánról azóta sokan, ki ezt, ki azt az epizódot vagy mozzanatot emelte ki belőle, de egy volt a lényeg: Móra nagyon boldog, meglegedett, a maga kincseiből mindenkinek pazarul szórni akaró és tudó hangulatban volt.

Estére Mórát fényesebb, dúsabb vendégeskedés várta: a Gazdakör elnöke, Ferenczi Károly könyv- és zeneműkereskedő otthonában. Erre a vacsorára hivatalos volt Bank Sándor igazgató, a Lévy József Közművelődési Egyesület elnöke, minden igazi irodalmi érték nagy megbecsülője és értője, Móra Ferenc szemérmes, de annál mélyebb tisztelője. Ő adta át Mórának az egyesület nevében azt az ezüstkoszorút, amelyet a vagyonos barátok vettek neki.

Bank mesélt el később kedves részleteket erről a vacsoráról, amelyen néhány gazdag és művelt házaspár volt hivatalos, olyanok, akik művészi számokkal is színezhették az estét: Thurzó Nagy Gábor, laptulajdonos és nótaszerző zongoraművész feleségével, Holländer Béla, ügyvéd, író-felőségével, Rosenberg Márton ügyész a feleségével, Baruch Gyula gyógyszerész és Teleszki Béla, közjegyző, kissé hajlott, komor jelenség. Móra Ferenc odasúg a gyógyszerésznek, megkérdi tőle, nem ez-e a Rosenberg Márton. Teleszki azokra a zsidókra emlékeztette, akikről spanyolországi cikkeiben írogatott. Együttal elmesélte, hogy egy ilyen cikke után — valamilyen régi zsidó szokásról esett benne szó — levelet kapott Miskolcra, Rosenberg Mártontól, aki felvilágosította tévedéséről, de oly pontos, alapos hozzáértéssel, hogy ő csendes magában öreg, bölcs, visszavonult, csak a könyvekbe és a törvények tanulmányozásába merült talmudistának képzelte. Meglepődött hát, amikor a gyógyszerész mosolygott tévedésén és bemutatta neki az »igazi« Rosenberg Mártont, a fiatal, világias, modern ügyvédet és még modernebb, még nagyvilágibb ifjú költő feleségét.

A következő napot, 17-ét tapolcai pihenő napnak szánták Móra miskolci barátai. Most Bank Sándor volt a házigazda. Iskolámban aznap volt az írásbeli érettségi magyarból, így csak 2 órakor szaladhattam ki hozzájuk. Mesélték, milyen kedvesen ringatódtak délelőtt a tapolcai tavakon, tréfásnál tréfásabb kis történetekkel kacagtatva meg egymást. Nagyon meg voltak elégedve az Anna-szállói ebéddel: Móra kedvenc bablevese volt dagadóval és malackörmével, zsványpecsenye savanyú paradicsommal, tepertős, tejfeles, túrós csusza. (Néhány hónappal a műtét előtt!) Nem is lett volna baj, ha aznap nem kellett volna többé nagykanállal enni, csakhogy a tiszaparti vendégnek meg kellett

ismerkednie a tarsolyos sülttel is. Ez oszonnára várt bennünket Sassiék szőlőjében. Ott már felkészülten fogadott bennünket a kedves, szelíd tanítónő-házasszony és felnőtt gyermekei közül egy-kettő. A férfiak mindjárt munkához láttak: összeválogatták a legmegfelelőbb hússzeleteket, jó sok hagymát, sok fűszert rá, hadd fogyjon majd a bor, összekapcsolták a két vastepsit és be a párázsba! Aztán előkerültek a bicskák, mártogatták az újból előbukkanó serpenyőkből a sercegő zsírt, ízlelgették az egyik, majd a másik peccenyedarabot, — jó bor, jó hangulat, szíves vendégszeretet — hogyné érezte volna jól magát Móra!

Estefelé hirtelen zápor zavart vissza a szálloda terraszára, de még mindig Tapolcán voltunk, a szabadban, magunk közt. Pedig Mórát megint fényes vendégsereg várta a városban, dús vacsora, ezuttal Báruchéknál. Sehogy sem akart elmenni. Minek, mikor olyan jól érzi magát itt? Miért bontsa meg ennek az egész tapolcai napnak andalító, egyszerű, kedves hangulatát? Valakinek mégis eszébe jutott, hogy nem lehet annyi embert cserben hagyni — akármilyen rövid időre is, de el kell mennie. Így határozta el magát nehezen a vizsztatérésre. Öreg este lett, mire kissé csatakosan a záportól, ágyba kívánczó testtel, szélről szétzilált hajfűrtjeivel beállított az estélyi ruhákban várakozó társaságba.

Másnap Móra elutazott Ungvárra, Mindnyájan ott voltunk reggel az autójánál, hogy boldog viszontlátást integessünk neki. Még egy felvételt készítettem róla — az utolsót az élő Móráról —, a következő már csak a ravatalon találta. Az állomásra csak Bank Sándor kísérte ki.

Pár nap múlva kapok egy lapot Ungvárról. Móra Ferenc kedves, artistikus, de nehezen kibetűzhető, kezeírása, de mi ez? Kötőjellel kezdődik és a mondat közepén szakad meg. Ki érti ezt? Szaladok a múzeumba. Ott kiderült, hogy, ez is, az is kapott ilyen érthetetlen pár sort, hanem amint nézegetjük, forgatjuk, a többi lapot is, vesszük észre, hogy egyik a másiknak folytatása: tízen kaptunk ilyen lapot, csak mire mind a tízet összeolvastuk értettük meg az üzenetet. Így tréfált meg bennünket megint. Sajnos, a lapok legtöbbször elvesztett és az összeolvasott szöveget sem írta le egyikünk sem.

Életének egy-egy szomorú állomásáról még jött néha egy pár sor: augusztus 12-én Karlsbadból írt kesernyős-tréfás rigmusok. (Ungváron adta fel.)

Móra Ferenc Karlsbadi rigmusa, melyet a ref. fiúgimnázium kéziratgyűjteményének ajándékoztam, de a front alatt az egész gyűjteménnyel együtt elkalódott:

*Szakítottam a karlsbadi tájjal,
Nem győztem már se léppel, se májjal,
Megátkozom e sokféle Quellet,
Innom őket mi fenének kvellett?
Mert tarsolyos hústól és avasi bortul
Éltem sorsa soha sírjára nem fordul.*

Irom epében és szeretetben Móra Feri bácsi.

(1933. VIII. 15.)

Aztán két utolsó levele, az egyik Szegedről, a műtét után, ebben küldte el nekem is az »abbászérű« fényképét, amelyet olyan sokan kaptak meg. Könnybe

borult a szemem, valahányszor elolvastam a dedikációját: »Máriának maradék barátja — Feri bácsi«.

A háború zürzavara ezt a képet is elsöpörte.

A másik október 9-i levél:

Szeged, 1933. X. 9.

Drága Mária húgom, aki mindig inka-kincsekbe öltözteti a leveleit, röstellek ilyen koldusosan beállítani, de, mint az ábra mutatja, nagyon ki vagyok költekezve az erőből. Lélekkel csak győzném, annak a tarisznyája nem lyukadt ki, csak a kéz tehetetlen belemarkolászni. Legfeljebb így reggel sikerül egy-két tisztességes betűt összeragasztanom, délután már mind a maga feje után jár.

De azt mégis csak megírom, mi volt a legnagyobb örömem, mikor a karlsbadi kálváriáról hazaértem. (A lapot még ott írtam, Ungvár, ahonnét elküldtem kényszerleszállás volt). Az hogy a »szobahárs« frissen, üdén, új levelekkel gazdagodva várt a kultúrpalotai asztalon. Az operációs naplopásban rájöttem az igazi nevére is, majd megírom, ha jobban futja az erőmből. Ha már botanikus barátja van, kedves, legalább vegye ennyi hasznát. Legközelebb majd véleményét kérem a Rab ember fiait finn fordítása ügyében.

Kézcsókkal és szívbéli szeretettel:

Feri bácsija.

Azután már csak egyszer írt:

Bpest, 1933. XII. 7.

Kedves jó Mária, harmadik hete fogyagatok a szanatóriumi hízókúrán s mielőtt teljesen fogynék megírom, hogy »szobahársunk« — amiről jó híreket jelent Szeged — tulajdonkép: Cinerária arborca. Meglepi, ugy-e? Pedig emlékezzen csak a tavaszi lila és rózsaszín cineráriákra, azoknak is ilyen szabású a levele, csak dúrvább. A miénknek sárga virágja lesz és bokorra nő, ha jobban szolgál neki a szerencse, mint nekem.

Most már készülök haza ebből a drága internáló táborból, ahol az ablakomat kocogtató cinegéken kívül egyéb örömem nem volt. Igaz, nekik is lehetett bennem. Kosztomon többet híztak, mint én.

Igaz, még egy örömem volt. Az Ének megjelent holland fordításban, Antwerpenben. Hallatlan szép kiadás, hogy 4 és fél holland forint az ára. Ez valahogy nagyobb öröm nekem, mint Newyork és London volt. Oda mindenki kijuthat. Hollandiába kerülni a Daru-utcából valahogy többet jelent. Legalább nekem. Lehet, azért, mert Hollandia is csak olyan Daru utcája Európának.

A fiatal urak — Andor és Csaba — ne haragudjanak azért, hogy nekik most nem írok. Tán jobban is esik nekik, ha Máriával üzenem nekik, hogy szeretem őket. Máriát pedig nagyon öreg bátyja gyanánt csókolja:
Móra Ferenc.

Két hónap múlva már halála hírét mondta be a rádió. Siettem le Szegedre, mindnyájunk fájdalmával és szeretetével a szívemben. Órákig álltam vele szemben ravatala mellett, elnéztem a szenvedéstől megtépelt és mégis, még mindig annyi megnyugvást és megnyugtató sugárzó arcát. Délután aztán el-

kísértük utolsó útjára. Derús, de fagyos februári nap volt. De azért nem fá-
zott senki, hiszen csak olyanok álltak körül a nyitott sírt akik mind nagyon
sokat kaptunk Mórától, hogy még a rá gondolás is felmelegített. Hivatalos sze-
mély nem sok jelent meg, hiszen Móra »destruktív«-nak számított »progresz-
szív világnézete«, a szegények, kiuzsorázottak, üldözöttek és mellözöttek gaz-
sága melletti kiállása — megbocsáthatatlan bűn volt.

Így igazán Szegednek, Szeged környékének, a Móra szívbéli barátainak,
munkatársainak és legdrágább szeretteinek az ügye maradt ez a búcsú, olya-
noké, akik Dettre Jánossal együtt mormolhattuk, könnybe borult szemmel
idézve Mórát.

*Köszönjük, hogy voltál, az órát köszönjük,
Melyben fényül nyert e világtalan világ,
Köszönjük, hogy kezed lenyújtottad felénk
S árnyául elfogadtad sugárzó életednek*

Köszönöm neked drága Móra Ferenc, hogy a te értük, értünk vívott har-
codnak is része van abban, ha az Etelek és Ferencek, Rózák és Mátyások nem-
rég még szomorú és lehajtott feje egyre feljebb emelkedik, élethit és bizalom
ül a szemükben és a Te álmaid is rendre megvalósulnak.

TAUSZIG MÁRIA.

Radnóti Miklós levelei Kner Imréhez

A gyulai levéltár legújabb gyűjtései közül értékben messze kimagaslik a
gyomai Kner nyomda Csákabonyi Kálmán megyei főlevéltáros buzgólkodása
nyomán Békés megye levéltárába beszállított gazdag anyaga. Az eddig még
teljesen fel nem dolgozott anyag — már az eddigi tapasztalat szerint is —
igen értékes irodalmi, művészeti, nyomdatörténeti leveleket tartalmaz.

Kner Imre, a nyomda széles látókörű, bibliofil irányítója, aki művészi ér-
zékénél, irodalmi érdeklődésénél fogva jóval több volt egyszerű nyomdásznál,
óriási levelezést folytatott kora kulturális életének vezetőivel. Nyomdájának
híret messze földön ismert, világversenyeken nem egyszer kitüntetett kiadvá-
nyain kívül számos kiváló íróval, költővel, művésszel folytatott levelezése
is fémjelzi. Az eddig átnézett iratok Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Kosztolá-
nyi Dezső, Karinthy Frigyes, Balázs Béla, Szabó Dezső, Szép Ernő, Révész Béla,
Szalay József, Király György, Szabó Lőrinc, Veres Péter, Földessy Gyula,
Hatvany Lajos, Telcs Ede, Kodály Zoltán, Szabolcsi Bence, Rippl-Rónai József,
Csók István, Hevesi Sándor, Ortutay Gyula kisebb-nagyobb levelezését vagy
megmaradt töredékeiket őrzik.

E gazdag levelezésből hamarosan megjelenik Móra Ferenc Kner Imréhez
küldött, s eddig előkerült 30 levele. Ezenkívül szegedi szempontból főként
Radnóti három megtalált levele érdekes.

Kner Imre nemcsak a szegedi bibliofilekkel és elismert írókkal, hanem a
Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának irányítóival is bensőséges kapcso-
latban állott. Így ismerhette és szerethette meg Radnótit is.

A levelek baráti hangjából ítélve bizonyosnak látszik, hogy a Radnóti és
Kner közötti levelezés nem merült ki évi egy levél megírásában. Reméljük,
további levelek igazolják majd feltevéseinket. A megtalált levelekből főként a
korra utaló sorok jellegzetesek. Csodálatos Radnótiiban az a magasrendű törek-